

RESSENYES

S. ALCOLEA I GIL, *Els edificis de la Caixa d'Estalvis de Sabadell: una mostra del Modernisme català* (Sabadell, Fundació Caixa de Sabadell i Edicions 62, 1994), 231 p.

El llibre es compon de dues parts precedides per una presentació del President de la Caixa d'Estalvis i un pròleg a càrrec de l'arquitecte Jordi Bonet i Armengol.

Seria injust no aturar-nos en l'aportació històrica que conté la primera part del llibre escrita pels professors d'Història Josep Termes i Ardèvol i Agustí Colomines Companys.

Els autors ens descriuen l'estat en el qual es trobava Catalunya en els inicis del segle XIX. Cronològicament se'ns introdueix en la història a partir de la Renaixença i el que aquest moviment representà; els avatars polítics en relació amb Espanya, l'evolució industrial, els moviments migratoris i també la presa de consciència catalanista, per, finalment, concretar-se a Sabadell com a centre important de la indústria tèxtil. És dins d'aquest entramat social i polític de la ciutat que, a mitjan segle passat, es funda la Caixa d'Estalvis de Sabadell. Els autors ens remeten a l'origen i l'evolució de les caixes i detallen el procés de formació de la de Sabadell.

Era necessari introduir una part de la història de Catalunya en un llibre, la finalitat primordial del qual és la descripció i l'enaltiment de les imatges d'uns edificis d'una època concreta? Probablement no. Però el relat és portat amb tanta il·lació que la seva lectura és altament didàctica.

La segona part del llibre és redactada pel catedràtic d'Història de l'Art Santiago Alcolea i Gil i porta el mateix títol que el que encapçala el volum.

L'aportació de l'autor és un vaivé al voltant de l'arquitecte Jeroni Martorell (1873-1951), artífex de l'edifici de la Caixa i del de l'antiga Escola Industrial. Se'ns fa conèixer el perfil del personatge abans d'intervenir en les obres esmentades, durant la seva construcció i les activitats professionals posteriors. És un intent lloable d'entrar en el món de l'arquitecte per deduir-ne resultats i situar la seva obra en les coordenades artístiques del Modernisme. Però això no és fàcil per una raó fonamental que el mateix autor manifesta en diversos moments de la seva investigació: el difícil encasellament d'aquestes obres dins del panorama arquitectònic de primers de segle. Una prova d'aquesta dificultat, que l'autor remarca, és la poca atenció, per no dir nul·la, que els historiadors han mostrat per l'obra primerenca i més important de l'arquitecte Jeroni Martorell.

L'historiador ens introdueix en els anys de formació de l'arquitecte, en el coneixement que té de les arquitectures vienesa i belga del moment i en la sorprenent elecció com a arquitecte per a bastir l'edifici del carrer de Gràcia. Elecció d'un home de 30 anys d'edat i sense experiència professional.

A partir d'aquí, l'autor ens descriu la construcció de l'edifici amb les intervencions dels industrials i artesans i les despeses que ocasionà l'obra. És com una mena de dietari constructiu acompanyat de fotografies en blanc i negre d'un

valor testimonial impagable per entendre aspectes de l'edifici original, avui desapareguts.

A l'apartat «Característiques de l'Edifici Actual», S. Alcolea no s'atura gaire a comentar l'estat actual de l'edifici d'una forma global, sinó que intenta fer-ne una dissecció i l'estudia per parts. Els fragments analitzats són imatges generades de la volumetria de l'edifici original i de totes aquelles altres intervencions més superficials que l'embelleixen com són escultures, estucats, mosaics, vitralls i forjats de ferro. Les descripcions giren a l'entorn dels col·laboradors de l'arquitecte, artistes i artesans, amb informació exhaustiva de les despeses, contractes i emoluments. Finalment examina i compara trets sobresortints de l'edifici amb models arquitectònics de l'època modernista i d'aquella altra arquitectura que es nodria de plantejaments més historicistes. La conclusió per part de l'historiador és que l'obra de Jeroni Martorell deixa un espai a la investigació.

Brevíssima és la dedicació del llibre a les reformes de l'edifici de la Caixa al llarg dels anys de la seva història. La descripció de les transformacions efectuades és molt escarida i la valoració que en fa és més aviat positiva però fugint de plantejaments crítics en profunditat.

Un altre apartat es dedica a l'edifici de l'antiga Escola Industrial i d'Arts i Oficis, sense cap mena de preàmbul per a situar-nos en la història social que la motivà i el perquè la Caixa fou l'encarregada de bastir l'edifici. Se'ns descriu el procés constructiu, les empreses que hi intervingueren i els costos generals per les obres. També es fa esment, amb documentació gràfica, de les reformes que s'hi han efectuat al llarg de la seva existència motivades per diferents canvis d'usos en els seus espais interiors. Finalment, l'autor fa una valoració elogiosa dels innegables valors arquitectònics que conté l'edifici.

En la descripció de l'antiga Escola no s'hi acompanya cap mena d'informació dibuixada. El dibuix és l'instrument més adient per captar les formes i els espais. En el cas que comentem, la mancança d'aquest tipus de representació impedeix que l'edifici sigui comprès i priva de valorar-lo.

Historiadors de l'Art Nouveau, i per tant del Modernisme, defineixen aquests Moviments com una actitud que té com a lema l'evasió de l'historicisme encotillar del segle XIX i un retorn, especialment en el seu origen, a formes medievals i l'acceptació, per altra banda, d'aquelles aportacions de materials provinents de la indústria i les seves realitzacions. Altres trets són: la disposició asimètrica dels espais, la introducció de les corbes no rígides i un alt grau d'ornamentació genuïna. I, per sobre de tot, l'artista d'aquest moviment és un ésser individualista deslligat de la rutina acadèmica de les escoles.

La pregunta clau és: són els edificis de la Caixa dignes de figurar com a edificis modernistes? Santiago Alcolea així ho demostra. Però es queixa, amb raó, de l'oblit per part dels historiadors —com s'ha dit abans— en deixar d'esmentar-los en les seves investigacions. És sospitós que Oriol Bohigas, en el seu «Catálogo de la Arquitectura Modernista» (Editorial Lumen, 1973) marqui amb un interrogant la data de construcció de l'edifici del carrer de Gràcia i que no en faci el més petit comentari. Oriol Bohigas coneixia l'edifici de la Caixa i havia trepitjat el pati Turull en la dècada dels anys 60.

El llibre té per al lector interessat una doble virtut: una, aquella de fer-nos conèixer multitud de facetes desconegudes dels magnífics edificis de la Caixa de Jeroni Martorell i, l'altra, és que l'autor arriba a punts de la investigació en la qual s'atura, com si l'esforç per arribar al final d'un resultat concret fos massa feixuc o poc convenient per a l'objectiu que se li ha encomanat. Arribat en aquest punt, S. Alcolea té l'elegància de fer-nos-ho saber i convida a continuar la tasca investigadora. En aquest sentit queda pendent l'aprofundiment i estudi de tipologies comparades de l'època, tant modernistes com classicistes i també de l'arquitectura antiga. Probablement ens donarien aclariments i trobaríem connexions i influències que ara ens són velades, encara que intuïdes. Sota la capa de l'ornamentació potser trobaríem aspectes clars d'arquitectura historicista i les fonts en les quals van ser inspirats.

Cirici Pellicer estableix el període anomenat Noucentisme entre els anys 1906-1923, quan encara el Modernisme està en plena vigència. L'edifici de la Caixa d'Estalvis s'inicia el 1906 i la seva construcció s'allarga fins l'any 1916 aproximadament. Aquesta llarga durada de les obres introdueix els vents del Noucentisme a l'edifici. Motlures i daurats semblen emmanllevats del Rococó centreeuropeu. Per què tant daurat al Saló d'Actes? Per què, a l'esmentat Saló, s'hi posen fulles d'acant encarrarades i medallons apergaminats al costat dels bellíssims capitells florals? Sense investigar aquest fet i solament observant la seva posterior arquitectura dibuixada, pot comprendre's que l'evolució de l'arquitecte no és altra que la del retorn cap a l'ordre, la simetria i l'ornamentació neoclàssica i barroca. Allò que el Noucentisme promulgava, entre moltes altres coses.

Un aspecte que el llibre de Santiago Alcolea toca de manera superficial són les intervencions arquitectòniques que al llarg de 80 anys d'existència han alterat el seu estat inicial. Es comprèn que actuï així. Entrar en profunditat en aquesta qüestió alterava l'objectiu per al qual es creava el llibre, que era primordialment donar a conèixer la qualitat de l'obra de Jeroni Martorell.

Però la realitat d'aquests edificis no es pot canviar i encara menys amagar. Les necessitats de cada moment han

empès a successives transformacions a partir d'un determinat moment. És per això que caldria discernir, de la manera més objectiva possible, aquelles intervencions respectuoses i innovadores, d'aquelles altres tractades lleugerament.

Per acabar direm que la documentació fotogràfica ha estat a càrrec de Lluís Brunet i Palou. Les reproduccions en el

llibre són un model de subordinació a l'objectiu que es proposen: color, llum i ombra determinen els relleus de manera magistral.

PERE MOLERA PICAÑOL